

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXV/4—5

**БЕОГРАД
1982.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXV (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

За континуитет у књижевном језику и његовом усавршавању (ЖИ- ВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	183
Морфема <i>-тељ-</i> у савременом српскохрватском језику (СТАНА РИ- СТИЋ)	189
Полисемија и хомонимија у рјечницима савременог српскохрватског језика (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	231
О дистрибуцији фонема уз иницијално <i>г</i> у српскохрватском језику (ВАСА ПАВКОВИЋ)	242
О основама <i>мљин-</i> и <i>мáлин-</i> (одговор Асиму Пеци) (МИЛАН МОГУШ)	248
Неколико напомена уз претходни чланак проф. М. Могуша (АСИМ ПЕЦО)	254
Поводом неких спорних језичких питања у Енциклопедији Југосла- вије (МИТАР ПЕШИКАН)	265
Језичка култура	
О једном случају употребе предлога <i>с(а)</i> (РАТОМИР ЦВИЈЕТИЋ)	269
О „правилном“ и уобичајеном у књижевном језику (ЈОРДАН МО- ЛОВИЋ)	273
О обради транскрипције кинеских имена у оквиру нормативистич- ких пројеката у БиХ (МИТАР ПЕШИКАН)	280
Регистар	293

О ЈЕДНОМ СЛУЧАЈУ УПОТРЕБЕ
ПРЕДЛОГА С(А)

У Савременом српскохрватском језику с правописом Миодрага С. Лалевића налази се, између осталог, и одељак о великом слову¹. У целом одељку аутор доследно употребљава предлог с(а) уз инструментал који је одредба глаголу писати. У поменутом уџбенику Лалевић пише: — *С великим почетним словом* пишу се властите именице . . . , — *Звања, занимања, титуле и сличне речи* пишу се *с малим почетним словом* . . . Употреба предлога с(а) у наведеним примерима учинила нам се необичном па смо покушали да је шире размотримо.

О употреби предлога с(а) у оваквим случајевима писали су пре тридесетак година (1953) Александар Белић и Милош Московљевић. Белић је сматрао² да је у оваквим случајевима реч о *инструменталу за начин* и да не треба употребљавати предлог с(а). Московљевић је мислио друкчије од Белића тврдећи да је ту у питању *квалификативни инструментал* и да треба обавезно употребљавати предлог с(а)³.

Десетак година после Белићеве и Московљевићеве полемике о овом питању Миодраг С. Лалевић у својој књизи Српскохрватски језик (Наша колебања, Београд 1963, стр. 903—905) тврди да је употреба предлога с(а) у наведеним случајевима оправдана.

¹ Миодраг С. Лалевић, Савремени српскохрватски језик с правописом за трећи разред усмереног образовања, за струке и делатности у области културе и јавног информисања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1979, стр. 12—22.

² Александар Белић, Употреба предлога са уз глаголе писати и сл. у одређеним значењима, Наш језик, н.с., књ. IV, св. 5—9, стр. 197—203.

Александар Белић, О расправи дра М. Московљевића, Наш језик, н.с., књ. V, св. 9—10, стр. 326—329.

³ Милош Московљевић, Шта је исправније: пише се „великим словом“ или „с великим словом“?, Наш језик, н.с., књ. V, св. 9—10, стр. 319—326.

Лалевић напомиње да се о овом питању наши језички „стручњаци нису сложили“. Имајући у виду Лалевићеву напомену потражили смо исте случајеве (не)употребе предлога с(а) у језичким приручницима и граматицама савременог српскохрватског језика. Ево неколико примера:

1. — Сви називи држава пишу се *великим писменима* . . . (А. Белић, Правопис, Просвета, Београд 1950, стр. 13).

— Сви придеви начињени од географских имена пишу се *малим словима* . . . (исто).

2. — *Великим се почетним словом* пишу: властита имена, прва реч у реченици и речи из поштовања . . . (Правопис, МС-МХ, Нови Сад—Загреб, 1960, стр. 15).

3. — Имена села су властите именице и пишу се *великим почетним словима* (Милија Николић, Поуке о језику за III разред основне школе, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд 1967, стр. 36).

4. — У именима насеља и земаља свака се реч, осим везника и предлога кад нису на почетку назива, пише *великим словом* (Др Асим Пецо, Др Митар Пешикан, Информатор о савременом српскохрватском језику, Младо поколење, Београд 1967, стр. 60).

5. — *Великим почетним словом* пише се . . . (Др Радомир Алексић, Милија Станић, Граматика српскохрватског језика за ученике гимназије, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд 1970, стр. 57).

6. — *Великим почетним словом* пишу се присвојни придеви . . . (Енциклопедијски лексикон, Мозаик знања, Српскохрватски језик, Интерпрес, Београд 1972, стр. 459).

7. — Нису неважна ни два следећа примера које смо пронашли у београдском „Нашем језику“ и загребачком часопису „Језик“:

— Кад је придев уз именицу-топоним није постао њен атрибут, треба га писати *малим словом* . . . (Д. Ј., Језичке поуке, Наш језик, н.с., књ. XII, св. 7—10, стр. 284).

— Наиме то је изразито конвенционално подручје и каква год правила била, досљедно се не могу спроводити јер би досљедност одвела или да све пишемо *великим* или све *малим почетним словом* (Стјепан Бабић, Три питања о великом слову, Језик, бр. 5. Загреб 1970—1971, стр. 152).

На основу наведених примера може се казати да су се наши језички стручњаци ипак сложили да у оваквим случајевима не употребљавају предлог с(а). Жива језичка пракса дала је за пра-

во Белићу; његово схватање било је животније од Московљевићевог и Лалевићевог.

Залажући се за употребу предлога с(а) Миодраг С. Лалевић даје следеће објашњење:

— Ако је предлог уз шести падеж, онда је ту и нешто од значења припадања, присвајања, прикључивања; ако нема предлога с(а), шести је падеж за средство, оруђе. Упоредивањем ћемо доћи до потпунијег разумевања. — Као што смо узимали шести падеж с предлогом у везама он дође с *пушком у руци*, *изађе с капом на глави*, *седе с прљавим опанцима*, *поздрави се с торбом на леђима* и сл., тако треба говорити и реч се пише *с почетним великим словом* јер је служба исте врсте (наведено дело).

У Лалевићевог објашњењу пренаглашена је улога предлога. Предлог с(а) сам по себи не значи ни средство, ни друштво, ни начин. Реализација значења предлога зависи од значења речи у инструменталу уз који предлог стоји, као и од семантике и реакције глагола предиката. Да у том смислу размотримо три следећа примера:

— Овај Витомир је са *сунцем* сишао у касабу ... (И. Андрић, Коса).

— Прво мало поразговара с *људима* ... (И. Андрић, Коса).

— А старији је био висок и блијед, некад најљепши момак у цијелом Сарајеву, с *тешким црним брком* и *великим тамним очима* ... (И. Андрић, Пут Алије Ђерзелеза).

Витомир је, дакле, *са сунцем* сишао у касабу. Сишао је кад је у касабџи изгревало сунце, са првим зрацима сунца. Инструментал *са сунцем* показује време Витомировог силаска у касабу. Ако бисмо глаголску одредбу *-са сунцем* заменили одредбом *-са женом*, то не би било време него друштво. У другој реченици одредба *-с људима* означава друштво и условљена је значењем и реакцијом глагола разговарати. У трећој Андрићевој реченици синтагма *-с тешким црним брком* и *великим тамним очима* односи се на реч *момак*. Овде је реч о инструменталу за особу. Леп пример за то је и познати стих из народне песме: — У Момчила сабља са *очима*. Момчило, дакле, има „окату сабљу“. Због тога Лалевићева упоређивања не стоје, јер примери које он наводи не садрже речи *писати* и *слово*. Важна је, значи, свака реч јер су семантичко-синтаксичке везе у реченици врло танане, сложене и међусобно условљене.

А сад да се вратимо нашој недоумици: — Име се пише с великим почетним словом или — Име се пише великим почетним словом? У овом случају реч је о инструменталу за начин. Како се пише име? На који начин се пише име? Одговор је: — Великим почетним словом. Инструментал за начин се у овом случају развио од инструментала који показује средство вршења радње. Да је то тако потврђују нам два следећа примера које смо пронашли у Речнику Матице српске:

— Историја ће златним словима забележити велике заслуге овог мудрога и храброга војсковође (Речник, МС, 1973, књ. V, стр. 862).

— Масним словима су објављивали успехе... (исто).

*

На основу реченог може се закључити:

1. Синтагма — великим/малим словом као одредба глагола писати има значење начина, показује начин писања.

2. У језичким приручницима и граматикама савременог српскохрватског језика предлог с(а) се у овом случају не употребљава. Није немогуће пронаћи и понеки пример његове употребе, али је извесно да је изостављање овог предлога у савременом језику скоро редовна појава.

3. Изостављање предлога с(а) у овом случају не одудара од природе нашег савременог језика (упореди: — Стаде да цичи... танким, плачевним гласом, И. Андрић, На Дрини ћуприја).

4. Због свега тога није било потребно да се аутор средњошколског уџбеника опредељује за решење које је у савременом српскохрватском језику изузетно ретко, да не кажемо да је оно данас потпуно изван језичке употребе.

Ратомир Цвијетић